

УДК 378.637.011.32:371.82:316.47

УМІННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТОВАНOSTІ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Ніна Дуднік

*Криворізький державний педагогічний університет
пр. Гагаріна, 54, 50086 Кривий Ріг, Україна*

Розглянуто проблему адаптації студентів 1-го курсу до умов навчання у вищій педагогічній школі та роль умінь професійної самоорганізації в цьому процесі.

Ключові слова: майбутні вчителі, адаптація, самостійність, уміння професійної самоорганізації.

Проблема підвищення якості підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної діяльності завжди привертала увагу дослідників. Результативність її вирішення значною мірою залежить від рівня адаптації студентів до навчального процесу у вищій школі. Причини низької успішності першокурсників можна пояснити тим, що вони недостатньо підготовані до виконання своїх навчальних обов'язків та не завжди можуть адаптуватися до умов навчання в педагогічному університеті. В. О. Сластьонін зазначає, що “першокурсники – це особлива категорія молоді. Перший рік навчання у вищій школі – особливий етап соціально-психологічної адаптації студентів до нових умов життя та діяльності” [3, с. 64].

Питанню адаптації студентів 1-го курсу до умов навчання у вищому навчальному закладі багато уваги в своїх дослідженнях приділяють В. Буряк, Н. Березовін, Л. Кондрашова, М. Левченко, А. Мороз, Л. Морозова, В. Сластьонін та ін. Недооцінка або ігнорування викладачами особливостей соціально-психологічної адаптації призводить до зниження зацікавленості майбутніх учителів у здобутті професійно необхідних знань, виникнення невідповідності між очікуваними та дійсними результатами в навчанні, зумовлює розвиток невпевненості у правильності вибору професії та власних можливостях оволодіти нею. Л. Кондрашова зазначає, що причини перших неуспіхів у навчальній роботі, низького рівня пізнавальної активності та самостійності студентів під час оволодіння навчальним матеріалом потрібно шукати не в небажанні, а в невмінні студентів швидко пристосуватися до вимог вищої школи і стати активним учасником пізнавальної діяльності [2, с. 431].

Мета статті полягає в дослідженні впливу умінь професійної самоорганізації майбутніх учителів на процес адаптації студентів-першокурсників до умов навчання в університеті.

У психолого-педагогічній літературі виділяють дві форми адаптації студентів до умов навчання у вищій школі, які суттєво відрізняються за своїм змістом, мотивами та результатами: формальну та творчу [2, с. 432].

Формальна адаптація характеризується тим, що студенти пристосовуються до умов навчання в університеті не для поглиблення професійно необхідних знань, а з метою уникнення непорозумінь і дорікань з боку викладачів. Цей вид адаптації спричиняє формалізм, догматизм, відсутність ініціативи у студентів під час навчання.

Творча адаптація передбачає залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності, що сприяє вдосконаленню у них методики та технології навчальної роботи, розширенню досвіду пізнавальної роботи, розвитку позитивної мотивації учіння, формуванню нестандартних підходів до вирішення навчальних проблем та задач.

Ми погоджуємось з поглядом В. Сластьоніна, який зазначає, що процес адаптації першокурсників до умов вищої школи ускладнюється певними труднощами, які можна поєднати в декілька груп [3, с. 64]:

- труднощі саморегулювання поведінки і діяльності (слабкість волі, невміння управляти собою, дотримуватись режиму дня, організувати власний побут та дозвілля);
- проблеми з організацією розумової праці (невміння конспектувати лекції, працювати з книгою, психологічно-моральна незадоволеність, невпевненість у власних силах, швидка втомлюваність);
- труднощі, пов'язані з відривом від батьків та шкільного колективу;
- психологічна невідповідність студентів до оволодіння професією вчителя.

Виникнення зазначених проблем пояснюють значним збільшенням обсягів самостійної роботи у вищій школі порівняно із середньою загальноосвітньою школою. Для якісної організації самостійної навчальної діяльності студенти повинні володіти системою умінь професійної самоорганізації.

Ми пропонуємо розглядати уміння професійної самоорганізації як здатність особистості самостійно визначати мету та першочергові завдання, організувати їх поетапне вирішення, контролювати цей процес та аналізувати одержані результати з метою подальшого розвитку, вдосконалення професійно необхідних рис характеру та здібностей для підвищення рівня професіоналізму майбутнього вчителя. Однак у переважній більшості студентів 1-го курсу уміння та навички самоорганізації або

нерозвинені, або розвинені недостатньо. Аналіз результатів зимової сесії на різних факультетах педагогічного університету свідчить про те, що на перших курсах простежуються найнижчі показники успішності. Цікаво, що подібна тенденція, за даними Б. Петрова, В. Семиченко, Н. Шафаржинської, простежувалась і в 70–80-х роках ХХ ст. у багатьох університетах та інститутах різного профілю (медичних, педагогічних, технічних). Вважаємо, що причина такої ситуації – саме у несформованості у переважній більшості першокурсників умінь самоорганізації власної діяльності. На підтвердження цього припущення студенти молодших курсів зазначають такі причини зниження успішності їх навчання в університеті:

- невміння правильно розподіляти свій час (45%);
- нестача необхідної навчальної літератури (19,6%);
- недостатня теоретична підготовка в середній школі (14,8%);
- відсутність індивідуальних консультацій для студентів (10,8%);
- відсутність інтересу до професії (9,8%) [1,58].

Погоджуємося з поглядом В. К. Буряка, який пропонує визначити для студентів-першокурсників “перехідний етап” між системою навчання в середній та вищій школі. Передусім це стосується організації контролю та перевірки знань студентів на початку навчання у вищій школі. Систематичні контроль та перевірка корисні лише на 1-му курсі. Студенти старших курсів повинні орієнтуватися не стільки на зовнішній контроль власної діяльності, скільки використовувати навички самоконтролю і самооцінки.

Орієнтуючись на принцип “якщо не можеш змінити дійсність, потрібно змінити своє ставлення до неї”, студентів 1-го курсу потрібно підводити до усвідомлення того, що підвищенню успішності в навчанні та оволодінні майбутньою професією сприятимуть не тільки і не стільки зміни в організації навчального процесу вищої школи, скільки розвиток у студентів умінь навчальної (а на старших курсах і професійної) самоорганізації. Самостійна організація своєї життєдіяльності буде ефективною, якщо студенти володітимуть навичками самостійної роботи в бібліотеці, підготовки до практичних та семінарських занять, організації своєї аудиторної роботи, спеціальної роботи з лекціями, додатковою літературою тощо.

Великий потенціал для формування у першокурсників умінь самоорганізації має курс “Наукові основи педагогічної діяльності”. Загальновідомо, що формування будь-яких умінь відбувається лише в процесі відповідної діяльності. Вважаємо, що для безпосереднього оволодіння студентами уміннями професійної самоорганізації необхідно підвищити практичну спрямованість занять зазначеного курсу. З цією метою можна поєднувати на семінарських заняттях теоретичні повідомлення студентів за питаннями плану семінару з практичною роботою з формування певних

умінь самоорганізації, які відповідають тематиці семінарського заняття (див. таблицю).

Орієнтовні завдання для практичної частини деяких семінарських занять з курсу “Наукові основи педагогічної діяльності”

Тема семінару	Уміння самоорганізації, які формуються	Практичні завдання
Форми навчання у вищій школі	Уміння слухати та записувати лекцію (уміння самостійно вибирати головне, зосереджувати увагу на вирішенні одного питання тощо), готуватися до семінарських занять (уміння планувати свою роботу, розподіляти свій час та сили, працювати над літературними джерелами тощо)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поясніть словосполучення “попередня підготовка до лекції”, “підготовка до семінару”? Чи потрібна попередня підготовка до лекції? Чому? 2. Що потрібно записувати на лекції? Як опрацьовувати лекційний матеріал? Готуватися до семінарського заняття? 3. Розробіть для майбутніх першокурсників поради щодо ефективного конспектування лекцій та подальшої роботи над ними, підготовки до семінарських занять
Методика роботи з книгою та довідковою літературою	Уміння роботи з науковими джерелами (складати плани відповіді на запитання, опорні конспекти, тези, різні види конспектів, писати реферати, анотації)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чим відрізняється методика роботи над навчальною, художньою та довідковою книгою? 2. Спробуйте сформулювати головні правила роботи над книгами зазначених груп. 3. Складіть опорний конспект на один з параграфів книги В. К. Буряка “Самостійна робота з книгою”. 4. Напишіть анотацію на цю книгу

Довідковий апарат бібліотеки та робота з ним	Уміння самостійно працювати із систематичним, предметним та алфавітним каталогами бібліотеки в пошуках необхідних літературних джерел	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знайдіть, використовуючи алфавітний каталог бібліотеки, книги Ю. К. Бабанського, Л. В. Кондрашової, І. М. Раченко та випишіть їхні бібліографічні дані. 2. За допомогою предметного каталогу знайдіть три книги, присвячені організації самостійної роботи студентів. Занотуйте їх шифр та складіть для них бібліографічні картки. 3. Виберіть у систематичному каталозі три статті з методики викладання вашого спеціального предмета (географії, біології тощо). Зробіть для них бібліографічні картки
--	---	---

У процесі вивчення курсу “Наукові основи педагогічної діяльності” з метою оволодіння першокурсниками уміннями самоорганізації різних форм навчальної діяльності та контролю за її виконанням, на нашу думку, доцільно рекомендувати майбутнім учителям вести спеціальний щоденник самоорганізації, який складається з кількох програм самостійної роботи. Ці програми можна розглядати як своєрідні “пам’ятки першокурснику”, що містять певні правила і способи засвоєння навчальної програми. Дотримання цих правил сприяє виробленню у студентів не лише системи умінь самоорганізації, але й здатності до систематичного, самостійного засвоєння професійних знань.

Наведемо приклади деяких програм самоорганізації, які самостійно заповнюють студенти:

Самоорганізація підготовки до практичних занять

Характер підготовки	Результати виконаної роботи	Дата занять
<ol style="list-style-type: none"> 1. Прочитано обов’язкову літературу. 2. Прочитано додаткову літературу. 3. Прочитано конспекти лекцій. 		

4. Складено конспекти основної літератури. 5. Складено план відповіді на заняттях. 6. Сформульовано питання до викладача, який проводить заняття. 7. Під час підготовки обговорено деякі питання: з товаришами; з викладачами		
--	--	--

Самоорганізація роботи з лекціями

Характер підготовки	Результати виконаної роботи	Дата занять
1. Простежено зв'язок з попередньою лекцією. 2. Виділено основні визначення. 3. Записано висновки із змісту лекції. 4. Вибрано матеріал, необхідний для практичних занять. 5. За темою лекції прочитано рекомендовану викладачем літературу. 6. До тексту законспектованої лекції зроблено доповнення з прочитаної літератури. 7. Ознайомлено із способами роботи товаришів над лекціями		

Усі запропоновані програми студенти-першокурсники заповнюють постійно і регулярно. Із заповненням програми викладач ознайомлюється із зробленими в щоденнику самоорганізації записами майбутніх учителів, аналізує їх. Це дає змогу дати студентам індивідуальні поради щодо поліпшення роботи над формуванням умінь самоорганізації в процесі підготовки та проведення практичних, семінарських занять та лекцій.

Аналіз заповнених студентами програм самоорганізації дає можливість викладачам зробити висновки про ті труднощі, які найчастіше виникають у майбутніх учителів у процесі самостійного засвоєння професійних знань. Відповідно до одержаних даних викладачі мають змогу корегувати свою

подальшу роботу стосовно спрямування зусиль студентів на формування умінь професійної самоорганізації.

На нашу думку, процес формування у студентів умінь професійної самоорганізації необхідно розпочинати з перших днів навчання в університеті, адже, як свідчить практика, головна проблема студентів молодших курсів – невміння самостійно організувати свою навчальну діяльність та раціонально розподілити свій час. Низький рівень навчальної самоорганізації негативно впливає на адаптацію першокурсників до умов навчання у вищій школі, академічну успішність студентів, що, відповідно, зумовлює недостатню професійну підготовку майбутніх учителів до самостійної педагогічної діяльності.

Ми вважаємо, що правильна організація навчального процесу на молодших курсах значною мірою визначає подальше ставлення майбутніх учителів до оволодіння своєю майбутньою професією та до роботи вчителя. А досягнення високих результатів у навчанні завдяки власним умінням раціонально організувати свою діяльність сприятиме формуванню у студентів глибокої зацікавленості у вдосконаленні умінь професійної самоорганізації як важливої умови розвитку педагогічного професіоналізму.

-
1. Буряк В. К. Бюджет часу студента // Рідна школа. 2002. № 5. С. 57–60.
 2. Кондрашова Л. В. Высшая педагогическая школа и Болонский процесс: реалии и перспективы. Кривой Рог, 2007.
 3. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. М., 1976.

SKILLS OF PROFESSIONAL SELF-ORGANIZING AS A MEANS OF IMPROVING THE ADAPTATION SKILLS OF THE FIRST-YEAR STUDENTS TO LEARNING IN HIGHER SCHOOL

Nina Dudnik

*State Pedagogical University of Kryvyj Rih
Haharin Str., 54, UA – 50086 Kryvyj Rih, Ukraine*

The article deals with the problem of the first course students' adaptation to the conditions of learning at higher pedagogical school and a role of professional self-organizing skills in this process.

Key words: prospective teachers, adaptation, independence, skills of professional self-organizing.

**УМЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМООРГАНИЗАЦИИ
КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ АДАПТИРОВАННОСТИ
ПЕРВОКУРСНИКОВ К УСЛОВИЯМ ОБУЧЕНИЯ
В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ**

Нина Дудник

*Криворожский государственный педагогический университет
пр. Гагарина, 54, 50086 Кривой Рог, Украина*

Рассмотрена проблема адаптации студентов 1-го курса к условиям обучения в высшей педагогической школе и роль умений профессиональной самоорганизации в этом процессе.

Ключевые слова: будущие учителя, адаптация, самостоятельность, умения профессиональной самоорганизации.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008
Прийнята до друку 09.10.2008